

JANUSZ KIRENKO

POCZUCIE SAMOTNOŚCI A PREFERENCJE WARTOŚCI
OSÓB BEZROBOTNYCH
Z RÓŻNYM POZIOMEM SAMOOCENY

SENSE OF LONELINESS AND PREFERENCE FOR VALUES OF THE UNEMPLOYED
PEOPLE IDENTIFIED WITH VARIOUS LEVELS OF SELF-ESTEEM

A b s t r a c t. A sample of 339 unemployed subjects, including 236 women (69,62%) and 113 men (33,33%) was examined. The vast majority of the participants, namely 283 (83,48%), were not entitled to unemployment benefit, the remaining 56 persons (16,52%) had the right to be supported in diverse ways. The age of the subjects ranged between 19 and 60, but the mean age was 33,67. Most participants of the study used to live in rural settings and their education levels were either high or quite low (sometimes they just graduated from secondary, vocational school). The data were collected by means of a diagnostic survey/method that comprised a set of the following research tools: Social and Emotional *Loneliness Scale* for Adults (*SELSA*) by E. DiTommaso, B. Spinner; Portrait Values Questionnaire (*PVQ-R2*) by S. Schwartz; Self-Esteem Scale (*SES*) by M. Rosenberg; an additional questionnaire constructed by the author. A specific structure of the associations between certain selected variables encompassing: sense of loneliness (dependent variable), preference for values (independent variable), self-esteem (moderator variable) was unveiled. An emphasis was laid on those variables that may have been influential in the empirical realm. A stepwise multiple regression analysis allowed to find out about fairly precise features of the disclosed relationships that seemed to aspire to the autonomous conclusion.

Key words: unemployment; loneliness; values; self-esteem.

WPROWADZENIE

Zjawisko bezrobocia jest wieloczynnikowe, stąd tak trudne do jednoznacznego zdefiniowania. W sposób wielce uogólniony można je scharakteryzować jako pozostawanie bez zatrudnienia przez osoby zdolne i chętne do niego z przyczyn od siebie niezależnych. Zgodnie z przedmiotowym jego rozumieniem ujmowane jest jako niezrealizowana podaż pracy wynikająca z różnicy między ilością ludzkich zasobów pracy a zapotrzebowaniem na pracę. Natomiast w wymiarze podmiotowym rozpatruje się je jako sytuację jednostki borykającej się z brakiem pracy. Przyczyn opisywanego problemu upatruje się najczęściej w nieprawidłowo funkcjonującej gospodarce, błędnej polityce socjalnej i społecznej państwa oraz w czynnikach demograficznych. Wśród zaś licznych następstw owego zjawiska, oprócz oczywistych skutków ekonomicznych, takich chociażby jak spowolniałe tempo wzrostu PKB, ale już bezpośrednio dotyczących osoby doświadczona tym stanem do najważniejszych należą: obniżenie, a nierzadko degradacja standardu życia, zmarginalizowanie społeczne, wzrost uzależnień i przestępczości, a także samobójstw. Warto pamiętać, że skutki bezrobocia wiążą się ze sobą, a podział na nie ma jedynie charakter umowny. O silnym negatywnym wpływie faktu doświadczenia sytuacji bezrobocia donoszą chociażby A. Knabe i S. Rtzel¹, gdzie nawet u osób, które ponownie podjęły zatrudnienie, satysfakcja z życia jest obniżona z powodu lęku przed ponownym bezrobociem. Doświadczenie to niewątpliwie „okalecza” osoby nim dotknięte². „Wiedzę o opiniach jaką wyraża ogół społeczeństwa na temat bezrobocia i ubóstwa, można traktować nie tylko jako jeden ze wskaźników „problemowości” (dotkliwości) tych zjawisk, ale też jako czynnik wpływający na postawy wobec tych zjawisk”³.

Warto również zwrócić uwagę na silne zróżnicowanie ewentualnych skutków w populacji osób bezrobotnych. „Mimo potencjalnie podobnego wpływu utraty pracy, sytuacji bezrobocia i skutków długotrwałych poszukiwań zatrudnienia bez pozytywnego skutku, osoby bezrobotne są tak samo różne, jak osoby pracujące, różne jest bowiem ich wyposażenie psychologiczne oraz różne są sytuacje spo-

¹ A. KNABE, S. RTZEL, *Scarring or Scaring? The Psychological Impact of Past Unemployment and Future Unemployment Risk*, „CESifo Working Paper” 2008, nr 2457, s. 1-13.

² A. CLARK, Y. GEORGELLIS, P. SANFEY, *Scarring: the psychological impact of past unemployment*, „Department of Economics Discussion Paper” (University of Kent), 1999, nr 9903, s. 1-27.

³ L. MIŚ, M. NÓŻKA, M. SMAGACZ-POZIEMSKA, *Nasze problemy. Bieda i bezrobocie we współczesnym społeczeństwie polskim*, Wydawnictwo Universitas, Kraków 2011, s. 94.

łeczne, w których żyją. Stąd zarysowane spektrum problemów występuje w bardzo różnym natężeniu i konfiguracjach w przypadku różnych osób⁴.

Utrata pracy, jako fakt obiektywny, ekonomiczny czy też przedmiotowy, staje się poniekąd „wielowymiarową sytuacją psychologiczną, o czym świadczą przewartościowania zaistniałe w zakresie pozostałych badanych aspektów życia, mniej związanych bezpośrednio z pracą zawodową i jej brakiem. W tym sensie można mówić o niespecyficznym wpływie utraty pracy na sytuację życiową⁵, niekiedy jako przedmiot stereotypizacji i uproszczeń⁶.

Skala psychospołecznych problemów osób bezrobotnych, ich powiązania z innymi zjawiskami społecznymi jest wystarczającym powodem zainteresowania się nimi, przynajmniej w ich cząstkowych wymiarach, takich chociażby jak: poczucie samotności, samoocena, czy system lub preferencje wartości. Szczególnie ważną rolę może odgrywać tutaj samotność, niezwykle ważny element człowieczeństwa. Samo zjawisko samotności, analogicznie do bezrobocia, jest trudne do zdiagnozowania ze względu na jego zróżnicowanie i złożoność. Z jednej strony nadto uogólnione i zgeneralizowane, z drugiej zaś często sprowadzane do jakiegoś szczególnego aspektu, a nad tym wszystkim, o czym pisze J. Izdebska⁷, ta uciążliwa nieuchwytność empiryczna. Dlatego też nabiera znaczenia i sensu wówczas, gdy związane jest z konkretnym człowiekiem, doświadczającym tego stanu. Najczęściej więc korzysta się z trzech terminów charakteryzujących je, a mianowicie: samotność, osamotnienie i alienacja, spośród których dwa pierwsze są dominujące.

Pojęcie samotności definiuje się jako doświadczenie przykre i trudne dla człowieka, które stawia go w dyskomfortowej sytuacji życiowej, natomiast osamotnienie najczęściej jest konsekwencją własnego wyboru człowieka i stąd nie towarzyszą mu przykre odczucia. Samotność jest zatem stanem psychicznym człowieka i jego doświadczeniem subiektywnym. Można bowiem przebywać wśród ludzi i czuć się samotnym, jak i odwrotnie⁸. W innym ujęciu, samotność bywa rozumiana jako obcowanie wyłącznie ze sobą poprzez kon-

⁴ A. KALBARCZYK, *Metody efektywnej pomocy psychologicznej w pracy doradcy zawodowego z osobą bezrobotną*, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2011, s. 105.

⁵ A.M. MANEK, *Wartościowanie własnej sytuacji życiowej przez bezrobotnych*, Wydawnictwa Uczelniane, Lublin 1998, s. 109.

⁶ K. MARZEC-HOLKA (red.), *Marginalizacja w problematyce pedagogiki społecznej i praktyce pracy socjalnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2005.

⁷ J. IZDEBSKA, *Dziecko osamotnione w rodzinie: kontekst pedagogiczny*, Trans Humana, Białystok 2004.

⁸ W. KOZŁOWSKI, *Samotność i osamotnienie*, „Nowa Szkoła” 1996, nr 5, s. 14-20.

centrację na wewnętrznym świecie, a osamotnienie traktowane jest jako stan braku kontaktu z innymi ludźmi⁹. Samotność to również czas, w którym człowiek wytycza nowe cele, prowadzi refleksję nad sobą samym i szuka swego miejsca, gdy tymczasem osamotnienie nazywane bywa „niedorozwojem osobowości”, ponieważ człowiek skupia na sobie i zawęża do samego siebie wszystkie swoje myśli, pragnienia i przeżycia¹⁰.

Niewątpliwie samotność pojawia się w kontekście braku satysfakcjonujących więzi z ludźmi. Jest więc poczuciem swoistego dystansu dzielącego od innych ludzi oraz stanem tęsknoty do bliskiej relacji i więzi¹¹. Różne więc mogą być przyczyny samotności: społeczne, rozwojowe, psychologiczne, sytuacyjne lub duchowe, w tym ich kombinacje. Zawsze wiążą się one z nieprzyjemnymi emocjami. Dlatego też można zestawić je z sytuacją bezrobocia. Osoba pozostająca dłuższy okres bez pracy zaczyna czuć się wyobcowana, czasem izolowana, a co za tym idzie samotna. Utrata pracy często może powodować traumę związaną z przystosowaniem się do nowej sytuacji oraz z poczuciem bezradności dotyczącym zaistniałej sytuacji.

Bardzo ważną rolę w radzeniu sobie z sytuacją bezrobocia ma obraz siebie. Nieadekwatna samoocena, poczucie niższości czy zewnętrzne umiejscowienie kontroli utrudniają wyjście z trudnej sytuacji, będąc jednocześnie silnymi czynnikami osobowościowymi warunkującymi bycie bezrobotnym¹². Samoocena odgrywa tutaj bardzo ważną rolę. Zasadniczo spełnia trzy podstawowe funkcje: poznawczo-uświadamiającą, wartościująco-oceniającą oraz integrująco-scalającą, dzięki którym człowiek zdaje sobie sprawę, jakie miejsce zajmuje w świecie i jakie łączą go z nim związki, dostrzega wartości własne i innych ludzi oraz łączy wszystkie strony bytu, integrując swoją osobowość i nią kierując¹³. Liczne są więc czynniki ją kształtujące, w tym: własne działanie, samoobserwacja, wysłuchiwanie ocen osób znaczących oraz porównywanie siebie z innymi, a przede wszystkim stopień samoświadomości, fundamentalny w procesie wyodrębniania się ze środowiska i określania istoty własnej osoby.

Istnieje wiele klasyfikacji samooceny. Najczęściej wyróżnia się jej postać globalną i cząstkową, które mogą się różnić na wiele sposobów, m.in. ze

⁹ J. SZCZEPAŃSKI, *Sprawy ludzkie*, Warszawa 1984.

¹⁰ L. DYCZEWSKI, *Ludzie starzy i starość w społeczeństwie i kulturze*, w: *Przeciw samotności*, red. J. Twardowska-Rajewska, Poznań 2005.

¹¹ S. KAWULA, *Samotność*, w: *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*, red. D. Lalak, T. Pilch, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 1999.

¹² M. ŁUKA, *Osoba ludzka a bezrobocie*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2011, s. 63.

¹³ J. KIRENKO, *Wsparcie społeczne osób z niepełnosprawnością*, WSUPiZ, Ryki 2002.

względu na poziom, stałość lub wartości własnych sądów. Dlatego też należy je analizować w obszarze takich właściwości, jak: trafność, trwałość, pewność sądów i opinii, a także wartość i poziom. Tutaj istotny jest jej poziom, wysoki lub niski, którego miarą jest stopień stawianych sobie trudności. Osoby posiadające niską samoocenę i negatywny obraz własnej osoby nie mają zaufania do siebie i brakuje im pewności w kontaktach z innymi ludźmi. Natomiast osoby z umiarkowanie wysoką samooceną akceptują i cenią samych siebie oraz mają do siebie zaufanie. Nie czują potrzeby wykazywania się przed innymi i nie szukają stałych potwierdzeń, gdy tymczasem osoby z wysoką samooceną są towarzyskie, tolerancyjne dla samych siebie, a ich relacje z otoczeniem odznaczają się dużą efektywnością społeczną¹⁴.

Utrata pracy może warunkować zmianę samooceny. Ma to istotne znaczenie w przypadku osób bezrobotnych, gdyż adekwatna samoocena sprzyja posiadaniu wysokiej motywacji wewnętrznej do pracy, a w przypadku jej utraty do efektywnego poszukiwania¹⁵. Wiele badań koncentrowało się na związkach bezrobocia ze zdrowiem psychicznym potwierdzając, że stan zdrowia psychicznego koreluje z epizodami bezrobocia zarówno wśród kobiet, jak i mężczyzn¹⁶. Badania dotyczące obrazu siebie, jako elementu struktury osobowości pełniącego funkcję integracyjną i stabilizacyjną zachowań i działań wykazały, że u kobiet doświadczających długotrwałego bezrobocia dochodzi do istotnego obniżenia samoakceptacji, skłonności do wyłączenia się z życia. „Sytuacja długotrwałego bezrobocia jest przyczyną wystąpienia wielu kryzysów, m.in. organizmicznych, kryzysów powodujących zagrożenie dla wewnętrznej integracji oraz duże zmiany w przestrzeni życiowej człowieka, a także kryzysów spowodowanych osłabieniem mechanizmów radzenia sobie w zaistniałej sytuacji, kryzysów rozwojowych, czasami wręcz samobójczych”¹⁷. Badania K. Ślebarskiej¹⁸ pokazują jednak, że wbrew przyjmowanym powszechnie założeniom, poziom samooceny nie przyczynia się do po-

¹⁴ J. KIRENKO, T. ZUBRZYCKA-MACIĄG, *Współczesny nauczyciel. Studium wypalenia zawodowego*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2011.

¹⁵ R. DERBIS, *Samoocena i depresja u osób bezrobotnych*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie” 2004, Seria Psychologia, z. XII, s. 53-58.

¹⁶ P. BUTTERWORTH, L.S. LEACH, J. PIRKIS, M. KELAHER, *Poor mental health influences risk and duration of unemployment: a prospective study*, „Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology” 47(2012), nr 6, s. 1013-1021.

¹⁷ R. WALCZAK, *Obraz siebie u kobiet długotrwałe bezrobotnych*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2000, s. 101.

¹⁸ K. ŚLEBARSKA, *Wsparcie społeczne a zaradność człowieka w sytuacji bezrobocia. Studium konfrontatywne*, Wydawnictwo Naukowe Śląsk, Katowice 2010.

dejmowania aktywności skierowanej na poszukiwanie pracy, chociaż, jak wskazują J. Kirenko i M. Boczkowska¹⁹ oraz J. Kirenko i E. Sarzyńska²⁰, samoocena jest istotnie związana z pozycją na rynku pracy, a dokonane porównania między osobami pracującymi a bezrobotnymi wykazały, że osoby pozostające bez pracy charakteryzują się istotnie niższym poziomem samooceny. „Problem obniżenia poczucia własnej wartości w wyniku zwolnienia jest wzmocniony faktem, że we współczesnej kulturze status osoby niepracującej jest niższy niż osoby pracującej”²¹.

Samoocena jest związana również ze stosunkiem do pracy i hierarchią wartości, ponadto z poczuciem własnej kontroli nad zdarzeniami, ponieważ nie zawsze pod wpływem utraty pracy obniża się poziom samooceny²², tak jak nie zawsze jednak status bezrobotnego związany jest z obniżoną samoocena²³. Stwierdzony w badaniach L. Domańskiej²⁴ wysoki poziom samooceny wśród osób długotrwale bezrobotnych przeczy ogólnie przyjmowanemu pogładowi o zależności niskiej samooceny i trudności w znalezieniu pracy.

Wartości to istniejący byt, własność rzeczy, zjawisk i przedmiotów, niezależnie od osoby oceniającej, który przejawia strukturę hierarchiczną. Jest to również rzecz, zjawisko lub przedmiot, który własność tę posiada²⁵. Są one „autonomiczne i zewnętrzne w stosunku do wyrażanych o nich ocen. Przysługuje im charakter absolutny i powszechnie ważny”²⁶. To filozoficzne ujęcie wartości jest jednym z wielu. Najczęściej jednak – jak twierdzi W. Krajewski²⁷ – „w aksjologii wartość utożsamia się z wszystkim, co dla człowieka

¹⁹ J. KIRENKO, M. BOCZKOWSKA, *Bezrobocie, zachowania zdrowotne, uwarunkowania*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2017.

²⁰ J. KIRENKO, E. SARZYŃSKA, *Bezrobocie. Niepełnosprawność. Potrzeby*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2010.

²¹ A. KALBARCZYK, *Metody efektywnej pomocy psychologicznej w pracy doradcy zawodowego z osobą bezrobotną*, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2011, s. 149.

²² Tamże, s. 120.

²³ A.H. GOLDSMITH, J.R. VEUM, W.JR. DARITY, *Unemployment, joblessness, psychological well-being and self-esteem: Theory and evidence*, „The Journal of Socio-Economics” 26(1997), nr 2, s. 133-158.

²⁴ L. DOMAŃSKA, *Samoocena jako wyznacznik aktywności osób długotrwale bezrobotnych*, „Humanistyka i Przyrodoznawstwo” 2001, nr 7, s. 193-206.

²⁵ M. ŁOBOCKI, *W trosce o wychowanie w szkole*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2007, s. 61.

²⁶ Tamże, s. 61.

²⁷ J. KIRENKO, A. WIATROWSKA, *Otyłość, przystosowanie i uwarunkowania*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2015, s. 212.

cenne, godne pożądaniami i wyboru, co stanowi cel ludzkich pragnień i dążeń oraz co nadaje cel i sens ludzkiemu życiu”.

Wybrana, ze względu na charakter prowadzonych w niniejszej publikacji badań, koncepcja wartości S.H. Schwartz’a²⁸ pozwala na wielowymiarowe ich ujęcie w modelu o strukturze kołowej. Dlatego też zakłada on, że wartości to „poznawcza reprezentacja (zwykle przekonanie) motywacyjnego, godnego pożądaniami, ponadsytuacyjnego celu²⁹. Model opiera się na następujących wartościach: kierowanie sobą, stymulacja, hedonizm, osiągnięcia, władza, bezpieczeństwo, przystosowanie, tradycja, życzliwość oraz uniwersalizm, które tworzą kontinuum motywacyjne, co oznacza, że takie usytuowanie pozwala na ich realizację w jednym działaniu, a proponowane cechy są uniwersalne dla wszystkich wartości, ponieważ zakładają, że: „1) wartości są pojęciami lub przekonaniami, które 2) dotyczą pożądanego celu, opisujących ostateczne stany rzeczy lub zachowania; 3) przekraczają konkretne sytuacje; 4) kierują selekcją i oceną zachowań i zdarzeń; 5) są uporządkowane według ważności”³⁰.

Związek między satysfakcją z życia a zatrudnieniem określa miejsce pracy w systemie wartości człowieka³¹. „Praca, która mieści się wysoko w hierarchii wartości i dodatkowo jest wartością samą w sobie, ściślej będzie powiązana z dobrostanem aniżeli praca traktowana jako wartość instrumentalna”³². Utrata więc pracy jest szczególnym doświadczeniem krytycznym w życiu człowieka. W tej sytuacji preferowane wartości – zgodnie z hipotezą niedoboru R. Ingleharta – będą zróżnicowane w zależności od statusu zawodowego badanych. Istotne zatem staje się zdiagnozowanie również wśród osób bezrobotnych preferowanych przez nie wartości.

METODA BADAŃ

Coraz liczniejsze badania nad psychospołecznym funkcjonowaniem osób bezrobotnych, których szczegółowe wykazy znajdują się w monografiach J. Kirenki

²⁸ J. CIECIUCH, *Kształtowanie się systemu wartości od dzieciństwa do wczesnej dorosłości*, Wydawnictwo Liberi Libri, Stare Kościeliska 2013.

²⁹ Tamże, s. 23.

³⁰ Tamże, s. 38.

³¹ T. KLONOWICZ, *Stres bezrobocia*. Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN, Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej, Warszawa 2001.

³² E. KASPRZAK, *Sukces i porażka bezrobotnych na rynku pracy*, Stowarzyszenie Psychologia i Architektura, Poznań 2006, s. 70.

i M. Boczkowskiej³³ oraz J. Kirenki i M. Dudy³⁴, w tym nad występowaniem korelatów między różnymi zmiennymi zależnymi i niezależnymi sprawiają, iż włączane są w nie kolejne zmienne pośredniczące o charakterze moderującym. O ile w literaturze przedmiotu dostępne są wyniki badań z zakresu poczucia samotności oraz systemów i hierarchii wartości, o tyle brakuje takich, które by wskazywały na istnienie związków między tymi zmiennymi, zależnej samotności i niezależnej wartości, w obrębie moderującej roli samooceny. Dlatego podstawowy problem badawczy zawiera się w pytaniu o związki pomiędzy tak przyjętymi zmiennymi, a celem niniejszych badań jest ocena tychże związków.

Postawione pytania badawcze dotyczyły zatem ustalenia poziomów poczucia samotności i nasilenia preferowanych wartości. Oddzielnie pytano o typ, tutaj poziom samooceny oraz o związki między poziomami poczucia samotności wśród wszystkich badanych osób bezrobotnych i w obrębie poszczególnych typów/poziomów samooceny, a ich nasileniem preferowanych wartości. Hipotezę ogólną sformułowano zatem do pytań o związki między nasileniem poczucia samotności a preferowanymi wartościami, które są różne w poszczególnych wymiarach korelowanych zmiennych, zwłaszcza wśród osób, u których decydujące znaczenie odgrywają poszczególne poziomy samooceny. Stąd, konkretne komponenty samotności wiążą się dodatnio z preferowanymi wartościami, natomiast poziom samooceny moderuje związek między samooceną a wartościami badanych osób bezrobotnych.

Materiał badawczy zebrano za pomocą metody sondażu diagnostycznego, w skład którego wchodziły następujące narzędzia badawcze: Skala Społecznej i Emocjonalnej Samotności dla Dorosłych (SELSA – E. DiTommaso, B. Spinner), Kwestionariusz Wartości (PVQ-R2 – S. Schwartz) i Skala Samooceny (SES – M. Rosenberg). Kwestionariusz SELSA zawiera trzy obszary poczucia samotności. W każdym z nich znajduje się odpowiednia liczba twierdzeń odnoszących się do zjawiska samotności: romantycznego (RS), rodzinnego (FS) i społecznego (SS). W sumie jest ich 37, wyskalowanych na siedmiostopniowej podziałce. Wyniki w zakresie poszczególnych obszarów są sumowane. Wszystkie podskale posiadają wysoką wewnętrzną spójność³⁵. Wersję

³³ J. KIRENKO, M. BOCZKOWSKA, *Bezrobocie, zachowania zdrowotne, uwarunkowania*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2017.

³⁴ J. KIRENKO, M. DUDA, *Bezrobocie, jakość życia, uwarunkowania*, Wydawnictwo UMCS, Lublin (w druku).

³⁵ E. DITOMMASO, B. SPINNER, *The development and initial validation of The Social and Emotional Loneliness for Adults (SELSA)*, „Personality, Individual Differences” 14(1993), nr 1, s. 127-134.

eksperymentalną w polskiej adaptacji opracowała J. Wrótniak³⁶. Natomiast Kwestionariusz Wartości (PVQ-R2 S. Schwartz – polska adaptacja: J. Ciecuch) składa się z 57 twierdzeń i dotyczy opisów różnych osób, mierzących preferencje dziesięciu kategorii wartości, zwanych również typami: kierowanie sobą (K), stymulacja (S), hedonizm (H), osiągnięcia (O), władza (W), uniwersalizm (U), życzliwość (Ż), przystosowanie (P), tradycja (T) i bezpieczeństwo (N). W przypadku zaś zmiennej moderującej skorzystano ze Skali SES, narzędzia przeznaczonego do oceny poziomu ogólnej samooceny ujawnianego w samoopisie. Zawiera ona 10 twierdzeń diagnostycznych zaopatrzonych czterostopniowymi skalami. Obliczenia wykonuje się zgodnie z kluczem. Polskiej adaptacji dokonały I. Dzwonkowska, K. Lachowicz-Tabaczek i M. Łaguna³⁷.

Ogółem przebadano w latach 2016-2017 339 osób bezrobotnych, mieszkańców województwa lubelskiego, w tym 236 kobiet (69,62%) i 113 mężczyzn (33,33%). Zdecydowana większość osób badanych, bo 283 (83,48%), nie posiadała prawa do zasiłku, pozostałe 56 osoby (16,52%) miały uprawnienia do różnych form wsparcia. Wiek badanych mieścił się w przedziale od 19 do 60 lat, ze średnią na poziomie 33,67 lat. Przeważały osoby z wykształceniem wyższym (114 osób – 33,63%) i zasadniczym zawodowym (102 osoby – 30,09%) nad osobami z wykształceniem na poziomie niepełnym podstawowym i podstawowym (12 osób – 3,54%) oraz policealnym lub pomaturalnym (30 osób – 8,85%). W większości przypadków były to osoby stanu zameżnego (203 osoby – 59,88%), przy 125 osobach (37,20%) stanu wolnego i pozostałych 11 osobach stanu tzw. innego (wdowieństwo, konkubinaty itd.) (3,27%), zamieszkałe na wsi (201 osób – 59,29%) i w miejscowościach do 10 tysięcy mieszkańców (46 osób – 13,61%) oraz w miastach powyżej tej liczby (92 osób – 27,13%), spośród których najwięcej, gdyż 174 osoby (51,33%) przebywa w gospodarstwach trzy-, czteroosobowych. Najważniejszym źródłem dochodów dla badanych osób bezrobotnych była praca współmałżonka lub innego członka rodziny (173 osoby – 51,03%), a dopiero w dalszej kolejności: pomoc rodziny (42 osoby – 12,38%) i praca na czarno (40 osób – 11,79%), co sprawia, że najwięcej badanych bezrobotnych, bo 155 osób (45,72%), ocenia je jako niskie, gdzie z trudem da się wyżyć, a 53 osoby (15,63%) jako bardzo niskie, na granicy nędzy. Średni poziom oceny

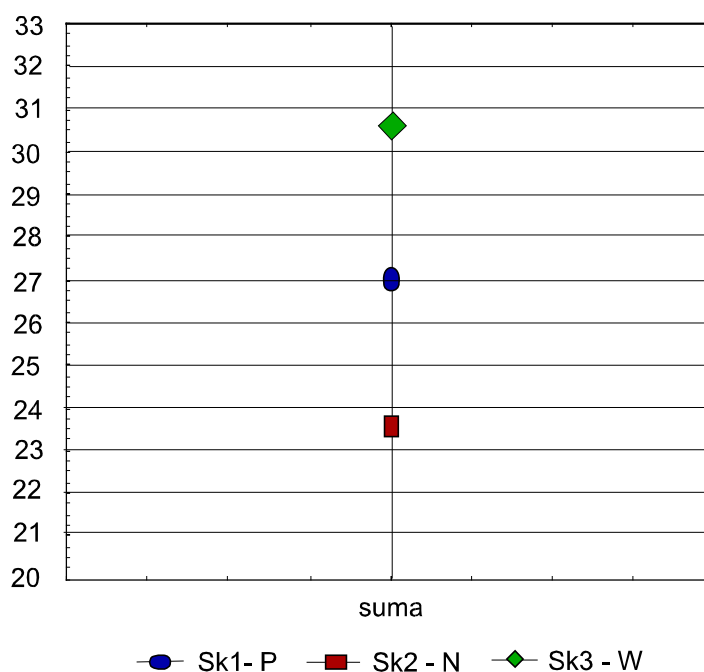
³⁶ J. WRÓTNIAK, *Zasoby psychospołeczne osób w podeszłym wieku z poczuciem samotności*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2015.

³⁷ I. DZWONKOWSKA, K. LACHOWICZ-TABACZEK, M. ŁAGUNA, *Samoocena i jej pomiar. Polska adaptacja skali SES M. Rosenberga*, Pracownia Testów Psychologicznych, Warszawa 2008.

dochodów, które są wystarczające, był udziałem 120 osób (35,40%), natomiast wysoki, tutaj godziwy – 11 osób (3,24%).

WYNIKI ANALIZ

Ustalenie poziomów samooceny przez badane osoby bezrobotne było możliwe dzięki określeniu charakteru ich hierarchicznie zorganizowanych struktur, co osiągnięto po zastosowaniu analizy skupień metodą *k-średnich*.

Wykres 1. Typy/poziomy samooceny badanych osób bezrobotnych

Na jej podstawie wyodrębniono trzy skupienia, które nie są podobne do siebie. Różnicuje je stopień nasilenia analizowanych komponentów, stąd takie, a nie inne ich typy, w czym wyraża się specyfika wyodrębnionych grup badanych osób. Najwięcej badanych osób, tzn. 133 (39,23%), wchodzi w skład skupienia Nr 2 i jest to dominujący typ nasilenia przejawianej samooceny wśród badanych osób. Charakteryzuje się niskim poziomem świadomej, subiektywnej postawy wobec siebie, wobec innych emocji związanych z własną

osobą, powiązaną z poznawczymi sędami o sobie³⁸. Drugi ze względu na liczebność badanych osób jest typ skupienia Nr 3, określony tutaj mianem wysokiego poziomu samooceny. Zakwalifikowanych do niego zostało 114 osób (33,63%). Natomiast typ skupienia Nr 1 tworzą osoby bezrobotne z przeciętnym poziomem samooceny i jest to grupa o najniższej frekwencji badanych osób, bo 92 (27,14%).

Poziomy poczucia samotności i preferencji wartości badanych osób bezrobotnych z różnym poziomem samooceny określono za pomocą jednoczynnikowej analizy wariancji (ANOVA), której wyniki prezentowane są w tabelach 1-2.

Tabela 1. Poczucie samotności badanych osób z różnym poziomem samooceny – ANOVA

Zmienne	F	Por. wewnątrzgrupowe		
RS	1,78	{N}47,63~	{W}46,42	{P}47,29
FS	1,03	{N}36,82	{W}37,81	{P}37,64
SS	1,71	{N}55,72~	{W}54,20	{P}54,34

~ – zbliżone do istotności

Otrzymane wartości testu F^0 dla trzech jednocześnie porównywanych grup poziomu samooceny nie są istotne statystycznie w żadnym z trzech komponentów przejawianego poczucia samotności, co sprawia, iż nie istnieje związek między analizowanymi zmiennymi u badanych osób bezrobotnych. Występujące jednak zróżnicowanie średnich arytmetycznych na poziomie zbliżonym do istotnego poczucia samotności w obrębie poziomów samooceny u badanych osób w dwóch komponentach, skali romantycznej i społecznej, upoważnia jednak do szerszego wnioskowania, gdzie najwyższy poziom przejawianego poczucia samotności w dwóch jej obszarach jest udziałem osób bezrobotnych z niskim poziomem samooceny. Silniej zatem doświadczają oni samotności, zwłaszcza w porównaniu z osobami z wysokim poziomem samooceny, w aspekcie swoich uczuć, potrzeb intymności, miłości i bliskości w odniesieniu do swojego partnera, w tym współmałżonka. Im niższa zatem samoocena, tym większy dystans uczuciowy wobec najbliższych im osób. Chociaż nie w odniesieniu do przynależności i więzi z rodziną, gdzie osoby te ujawniły najniższy poziom samotności. Natomiast jak najbardziej z kręgami znajomych

³⁸ Tamże, s. 7-8.

i przyjaciół oraz w obszarze przynależności do szeroko pojętej grupy społecznej, z którą się w najmniejszym stopniu identyfikują.

Tabela 2. Kategorie wartości badanych osób z różnym poziomem samooceny – ANOVA

Zmienne	F	Por. wewnątrzgrupowe		
Kierowanie sobą	0,64	{N}19,42	{W}20,28	{P}20,01
Stymulacja	0,43	{N}8,96	{W}9,48	{P}9,08
Hedonizm	7,09*	{N}9,26	{W}11,03*	{P}11,21*
Osiągnięcia	0,78	{N}15,46	{W}15,91	{P}15,22
Władza	4,08*	{N}12,39	{W}14,08*	{P}12,52
Uniwersalizm	1,40	{N}31,90	{W}33,74	{P}32,48
Życzliwość	4,32*	{N}21,19	{W}22,63*	{P}23,17*
Przystosowanie	0,22	{N}18,16	{W}18,51	{P}18,44
Tradycja	5,48*	{N}16,15	{W}18,52*	{P}17,78*
Bezpieczeństwo	0,29	{N}22,09	{W}22,63	{P}22,38

* – $p < 0,05$

Wartości testu F^0 dla porównywanych grup osób bezrobotnych, które okazały się większe od wartości krytycznej na najwyższym jego poziomie, upoważniające do porównań wewnątrzgrupowych, zlokalizowano w czterech kategoriach wartości. W sposób uogólniony zatem można stwierdzić związek między strukturą wartości badanych osób bezrobotnych a ich poziomem samooceny, chociaż nie ma on charakteru liniowego. Osoby badane z przeciętnym i wysokim poziomem samooceny istotnie częściej ujawniły największe nasilenie takich wartości, jak: hedonizm, życzliwość, władza i tradycja. Dwie pierwsze kategorie wartości były nieco częstszym udziałem badanych z przeciętnym poziomem samooceny, gdy tymczasem dwie następne kategorie wartości osób z wysokim poziomem samooceny. W każdym z tych przypadków różnice statystyczne odnosiły się do osób z niskim poziomem samooceny. Osoby te bowiem wykazały się najniższym poziomem preferencji niemal we wszystkich, bo w 9 spośród 10 analizowanych kategorii wartości. W przeciwieństwie do osób z wysokim poziomem samooceny, które – w oprócz wymienionych już dwóch kategoriach wartości – w pozostałych ujawniły najwyższe ich nasilenie. Sądzić zatem należy, że badane osoby bezrobotne z wysokim poziomem samooceny w porównaniu z pozostałymi grupami badanych,

zwłaszcza z osobami z niską samooceną, istotnie częściej preferują wartości związane z szacunkiem, akceptacją i zaangażowaniem w kultywowanie zwyczajów i idei religii lub kultury oraz ze statusem i prestiżem społecznym, kontrolą lub dominacją nad ludźmi i zasobami. W istotnym też stopniu, chociaż w nieznacznie mniejszym nasileniu niż osoby z przeciętnym poziomem samooceny, ujawniają wartości dążenia do przyjemności i zaspokajania własnych organicznych potrzeb oraz troski o dobro najbliższych, rodziny, przyjaciół, o przyjaźń i miłość. Ponadto, co odnosi się już zarówno do osób z niskim, jak i przeciętnym poziomem samooceny, chociaż jedynie o charakterze tendencji do występowania, z sukcesem osiąganym przez okazywanie kompetencji odpowiadających standardom społecznym, poszukiwaniem nowości i wyzwań, dążeniem do ekscytującego życia, jako wynik różnorodności i zapotrzebowania na utrzymanie optymalnego poziomu pobudzenia, a także z bezpieczeństwem osobistym, rodziny, przyjaciół i narodu, w tym harmonią i porządkiem społecznym. To także nieco silniejsze preferowanie wartości odwołujących się do niezależności w myśleniu i działaniu, kreatywności, wolności i autonomicznego wybierania własnych celów, co przejawia się w zrozumieniu, uznaniu, tolerancji, trosce o dobro wszystkich ludzi, ochronie przyrody, sprawiedliwości, pokoju i mądrości, jako funkcji potrzeby przetrwania grup i osób w sytuacji, gdy wychodzą one poza swoje podstawowe obszary, gdy uświadamiają sobie ograniczoność zasobów naturalnych.

W grupie badanych osób bezrobotnych największy udział lub jego brak, gdyż na poziomie istotnym statystycznie, w zmienności wyników zmiennych zależnych poczucia samotności ma kategoria stymulacji. W każdym z trzech komponentów znajduje się w modelu regresyjnym, stąd analizowane tu poczucie samotności rodzinnej, w największym stopniu warunkowane jest poszukiwaniem nowości i wyzwań oraz dążeniem do ekscytującego życia. Preferowanie tych wartości prędzej lub później może doprowadzić do rozpadu więzi rodzinnej. W przeciwieństwie do samotności romantycznej i społecznej, które to komponenty nie wiążą się istotnie z tą kategorią wartości, nie sprzyjają jej. Z samotnością rodzinną fuzji nie tworzą również wartości odwołujące się do zrozumienia, uznania, tolerancji, troski o dobro wszystkich ludzi, ochrony przyrody, sprawiedliwości, pokoju i mądrości, co jest oczywiste. Im silniejsze preferowanie tych wartości, tym mniejsze poczucie samotności.

Tabela 3. Wyniki analizy regresji wielokrotnej: wskaźniki zmiennej zależnej poczucia samotności oraz zmiennych niezależnych wartości i samooceny w badanych grupach

Z. Wyj.	Całość			N			P			W		
	Pred.	β	R2	Pred.	B	R2	Pred.	β	R2	Pred.	B	R2
RS	S	-0,12*	0,17	W	-0,20	0,13	B	0,11	0,06	U	-0,25~	0,09
	K	0,07		O	0,19		S	-0,10*		W	0,16	
	Ż	-0,08		H	0,27*		K	0,12		H	-0,15	
	B	0,06		S	-0,28*		U	-0,12		B	0,17	
				U	0,22~		Ż	-0,12				
		P	-0,15									
FS	S	0,16*	0,04	K	0,11*	0,18	S	0,19~	0,31	U	-0,48*	0,22
	U	-0,15*		Ż	-0,12~		O	-0,16		S	0,38*	
				W	0,13*					B	0,32*	
				S	-0,13*					K	-0,24*	
				B	-0,13~							
		U	0,10									
SS	S	-0,26*	0,06	S	-0,35*	0,12	B	-0,23~	0,38	S	-0,26*	0,14
	P	-0,08					W	0,30*		O	-0,16	
	W	0,07					S	-0,27*		B	0,28*	
									P	-0,25*		

* – $p < 0,05$; ~ – zbliżone do istotności

Natomiast w grupie badanych bezrobotnych z niską samoocena największy udział w wyjaśnianiu zmienności komponentu samotności romantycznej, na poziomie statystycznej ufności, ma kategoria wartości hedonizmu. Dlatego też w realizacji tej dyspozycji istotne jest dążenie do przyjemności, do zaspokajania własnych organicznych potrzeb. Ale nie jest to jedyna zależność między analizowanymi zmiennymi, ponieważ komponent samotności rodzinnej tworzy fuzję z wartościami niezależności w myśleniu i działaniu, autonomicznego podejmowania decyzji, kreatywności i wolności oraz statusu i prestiżu społecznego, a także kontroli lub dominacji nad ludźmi i zasobami. Pozostałe istotne wskaźniki korelacyjne ze znakiem ujemnym informują jedynie o braku związku między nimi. Dlatego też w opozycji do każdego komponentu badanego poczucia samotności stoi kategoria wartości stymulacji, nawet w samotności rodzinnej, czyli odwrotnie niż w całej badanej grupie osób bezrobotnych. Tym samym potwierdziło się przypuszczenie o braku związku między niskim poziomem poczucia samotności osób bezrobotnych z niską samoocena a ich stymulacją, czyli poszukiwaniem nowości i wyzwań oraz dążeniem do ekscytującego życia.

Również wśród bezrobotnych z przeciętnym poziomem samooceny otrzymane modele regresyjne zawierają kategorię wartości stymulacji istotnie sta-

tystycznie skorelowane. Zmienna samotności rodzinnej tworzy tutaj, analogicznie do całej grupy przebadanych osób bezrobotnych, fuzje z poszukiwaniem nowości i wyzwań oraz dążeniem do ekscytującego życia. Natomiast zmienna samotności społecznej z wartościami statusu i prestiżu społecznego oraz kontroli lub dominacji nad ludźmi i zasobami. Tradycyjnie natomiast opozycjonują je wartości dotyczące stymulacji, identycznie jak w całej grupie badanych bezrobotnych, oraz dodatkowo komponent samotności społecznej wartości bezpieczeństwa osobistego, rodziny, przyjaciół i narodu oraz harmonii i porządku społecznego.

Wśród zaś badanych bezrobotnych z wysoką samooceną trzy modele regresyjne zmiennych zależnych poczucia samotności warunkowane są, na poziomie statystycznej istotności, różnymi konfiguracjami zmiennych niezależnych. I tak oto samotność rodzinna tworzy fuzje z wartościami poszukiwania nowości i wyzwań oraz dążenia do ekscytującego życia, a także bezpieczeństwa osobistego, rodziny, przyjaciół i narodu oraz harmonii i porządku społecznego, gdy tymczasem samotność społeczna tylko z wartościami bezpieczeństwa osobistego, rodziny, przyjaciół i narodu oraz harmonii i porządku społecznego. W opozycji do nich istotnie stoją wartości zrozumienia, uznania, tolerancji, troski o dobro wszystkich ludzi, ochrony przyrody, sprawiedliwości, pokoju i mądrości w komponentach samotności romantycznej i rodzinnej, a w tej ostatniej jeszcze wartości niezależności w myśleniu i działaniu, autonomicznego podejmowania decyzji, kreatywności i wolności. Natomiast w komponencie samotności społecznej, oprócz tradycyjnych wartości stymulacji, widoczne są wartości odwołujące się do powstrzymywania się od działań, skłonności i pobudek mogących niepokoić lub ranić innych oraz naruszać społeczne oczekiwania lub normy, a także szacunku wobec starszych.

ZAKOŃCZENIE

W podjętych badaniach poszukano związków między poczuciem samotności a preferowanymi wartościami osób bezrobotnych z różnym poziomem samooceny. Otrzymane wyniki wskazują na ich specyficzną strukturę. Wyeksponowano te, które mają oparcie w empirii, szczególnie gdy sposób opracowywania wyników sprowadzał się do zastosowania takich analiz statystycznych, by margines nadinterpretacji mógł być najmniejszy. Regresja wieloraka krokowa umożliwia otrzymanie stosunkowo precyzyjnych charakterystyk opisowych uzyskanych związków, które mogą pretendować do miana autonomicznych wniosków. Nie wszystkie oczywiście, ponieważ niektóre z nich należy traktować jedynie jako

propozycje dalszych analiz, tym bardziej, gdy dotyczą weryfikacji szczegółowych hipotez w odniesieniu do, jako zmiennej zależnej, poczucia samotności, ale i zmiennej niezależnej preferowanych wartości, rozpatrywanych w kontekście niskiej, przeciętnej i wysokiej samooceny. Struktura otrzymanych tutaj związków nie jest znacząco zróżnicowana. Z uwagi jednak na otrzymane wartości dominant w porównywanych wskaźnikach jest na tyle wyrazista, na ile było to możliwe w wymiarze przeprowadzenia analiz ilościowych. Niewątpliwie częściowe niniejsze wyniki korespondują z dotychczasowymi danymi i weryfikują przypuszczenie o ich złożonym charakterze, czego przykładem mogą być chociażby wyniki badań J. Kirenki i M. Dudy³⁹.

Bezrobocie, chociaż w ostatnich latach sukcesywnie się zmniejsza, wciąż jest zjawiskiem niezwykle groźnym ekonomicznie i społecznie. Niesie ze sobą nie tylko straty natury materialnej, ale przyczynia się także do obniżenia poziomu życia obywateli, w tym do szeroko pojętej ich demoralizacji. Radykalne zmniejszanie bezrobocia jest zadaniem trudnym, złożonym i długotrwałym. Zwykle związane jest z konkretną polityką społeczną państwa⁴⁰. „Prowadzona w Polsce polityka społeczna koncentruje się na rozwiązywaniu doraźnych i średniookresowych problemów strukturalno-koniunkturalnych i społecznych rynku pracy poprzez politykę rynku: bierną (tzn. zasiłki) oraz aktywną, generującą nowe miejsca pracy”⁴¹. Nie jest to optymalna i efektywna pomoc, co potwierdzają wyniki badań, zgodnie z którymi bezrobotni pobierający zasiłek charakteryzują się mniejszą intensywnością wychodzenia z bezrobocia, która zwiększała się po jego ustaniu⁴². Wynika z tego, że wypłata zasiłków jedynie poprawia sytuację materialną bezrobotnych, ale nie ich sytuację na rynku pracy, w przeciwieństwie do aktywnych form, takich jak staże czy szkolenia⁴³.

³⁹ J. KIRENKO, M. DUDA, *Bezrobocie, jakość życia, uwarunkowania*.

⁴⁰ L. MIŚ, M. NÓŻKA, M. SMAGACZ-POZIEMSKA, *Nasze problemy. Bieda i bezrobocie*, s. 94; R. GĘBURA, *Bezrobocie jako problem polityki społecznej*, „Acta Scientifica Academiae Ostroviensis. Sectio A”, Nauki Humanistyczne, Społeczne i Techniczne 2015, nr 5 (1), s. 53-68; J. WOJTYŁA, *Prawo zatrudnienia wobec zjawisk bezrobocia w Polsce. Zarys problematyki*, „Studia Ekonomiczne”. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach 2016, nr 257, s. 177-182.

⁴¹ A. ŻÓLTASZEK, *Analiza społecznych i indywidualnych uwarunkowań bezrobocia w Polsce*, „Polityka Społeczna” 2016, nr 1, s. 27-34.

⁴² B. BIESZK-STOLORZ, *Wybrane modele przeciętnego efektu oddziaływania w analizie procesu wychodzenia z bezrobocia*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2016, nr 427, s. 40-48.

⁴³ B. BIESZK-STOLORZ, E. MARKOWSKA, *Influence of unemployment benefit on duration of registered unemployment spells. Equilibrium*, „Quarterly Journal of Economics and Economic Policy” 2015, nr 10(3), s. 167-183.

Najczęściej pomoc w rozwiązywaniu problemu bezrobocia proponują urzędy pracy, organizacje pozarządowe, kluby pracy, inkubatory przedsiębiorczości, biura karier⁴⁴ oraz pomoc społeczna⁴⁵. Ich celem jest minimalizowanie negatywnych skutków bezrobocia zarówno z perspektywy indywidualnej jak i społecznej, skracanie czasu pozostawania bez pracy oraz eliminowanie sytuacji powrotu do bezrobocia⁴⁶. Opracowywane są nowe sposoby walki z bezrobociem opierające się na profilowaniu pomocy, tworzeniu instrumentów wsparcia, takich jak bony szkoleniowe, bony stażowe, bony zatrudnieniowe i bony na zasiedlenie czy refundacja składek na ubezpieczenie społeczne. Nie do przecenienia jest tutaj pomoc psychologiczna, stąd wielce interesujące okazały się wyniki otrzymanych analiz regresyjnych związków między analizowanymi zmiennymi. Otrzymane modele korelacyjne, konstelacje powiązanych cech samooceny i wartości w kontekście poziomu samooceny, wskazują na swoiste rozwiązania problemów szczegółowych postawionych w niniejszym opracowaniu, które warto wykorzystać w praktycznej pracy z osobami bezrobotnymi i ich powrocie na rynek pracy.

BIBLIOGRAFIA

- BIESZK-STOLORZ B., MARKOWSKA E., Influence of unemployment benefit on duration of registered unemployment spells. *Equilibrium. „Quarterly Journal of Economics and Economic Policy”* 2015, nr 10(3), s. 167-183.
- BIESZK-STOLORZ B., Wybrane modele przeciętnego efektu oddziaływania w analizie procesu wychodzenia z bezrobocia, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2016, nr 427, s. 40-48.
- BUTTERWORTH P., LEACH L.S., PIRKIS J., KELAHER M., Poor mental health influences risk and duration of unemployment: a prospective study, „*Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*” 47(2012), nr 6, s. 1013-1021.
- CIECIUCH J., *Kształtowanie się systemu wartości od dzieciństwa do wczesnej dorosłości*, Wydawnictwo Liberi Libri, Stare Kościeliska 2013.
- CLARK A., GEORGELLIS Y., SANFEY P., Scarring: the psychological impact of past unemployment, „*Department of Economics Discussion Paper*” (University of Kent), 1999, nr 9903, s. 1-27.

⁴⁴ Z. WOŁK, *Kultura pracy, etyka i kariera zawodowa*, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji, Radom 2009.

⁴⁵ M. ŁOJKO, *Pomoc społeczna jako instytucja publiczna w obszarze bezrobocia*, „*Polityka Społeczna*” 2017, nr 2, s. 19-24.

⁴⁶ K. DRELA, *Socjologia i inne nauki o pracy i bezrobociu*, część II, „*Zeszyty Naukowe. Firma i Rynek*” 2015, nr 1 (48), s. 75-86.

- DERBIS R., Samoocena i depresja u osób bezrobotnych, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie” 2004, Seria Psychologia, z. XII, s. 53-58.
- DITOMMASO E., SPINNER B., The development and initial validation of The Social and Emotional Loneliness for Adults (SELSA), „Personality, Individual Differences” 14(1993), nr 1, s. 127-134.
- DOMAŃSKA L., Samoocena jako wyznacznik aktywności osób długotrwale bezrobotnych, „Humanistyka i Przyrodoznawstwo” 2001, nr 7, s. 193-206.
- DRELA K., Socjologia i inne nauki o pracy i bezrobociu, część II, „Zeszyty Naukowe. Firma i Rynek” 2015, nr 1 (48), s. 75-86.
- DYCZEWSKI L., Ludzie starzy i starość w społeczeństwie i kulturze, w: *Przeciw samotności*, red. J. Twardowska-Rajewska, Poznań 2005.
- DZWONKOWSKA I., LACHOWICZ-TABACZEK K., ŁAGUNA M., Samoocena i jej pomiar. Polska adaptacja skali SES M. Rosenberga, Pracownia Testów Psychologicznych, Warszawa 2008.
- GĘBURA R., Bezrobocie jako problem polityki społecznej, „Acta Scientifica Academiae Ostroviensis. Sectio A”, Nauki Humanistyczne, Społeczne i Techniczne 2015, nr 5(1), s. 53-68.
- GOLDSMITH A.H., VEUM J.R., DARITY W. Jr., Unemployment, joblessness, psychological well-being and self-esteem: Theory and evidence, „The Journal of Socio-Economics” 26(1997), nr 2, s. 133-158.
- IZDEBSKA J., Dziecko osamotnione w rodzinie: kontekst pedagogiczny, *Trans Humana*, Białystok 2004.
- KALBARCZYK A., Metody efektywnej pomocy psychologicznej w pracy doradcy zawodowego z osobą bezrobotną, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2011.
- KASPRZAK E., Sukces i porażka bezrobotnych na rynku pracy, Stowarzyszenie Psychologia i Architektura, Poznań 2006.
- KAWULA S., Samotność, w: *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*, red. D. Lalak, T. Pilch, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 1999.
- KIRENKO J., DUDA M., Bezrobocie, jakość życia, uwarunkowania, Wydawnictwo UMCS, Lublin (w druku).
- KIRENKO J., SARZYŃSKA E., Bezrobocie. Niepełnosprawność. Potrzeby, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2010.
- KIRENKO J., BOCZKOWSKA M., Bezrobocie, zachowania zdrowotne, uwarunkowania, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2017.
- KIRENKO J., WIATROWSKA A., Otyłość, przystosowanie i uwarunkowania, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2015.
- KIRENKO J., Wsparcie społeczne osób z niepełnosprawnością, WSUPiZ, Ryki 2002.
- KIRENKO J., ZUBRZYCKA-MACIĄG T., Współczesny nauczyciel. Studium wypalenia zawodowego, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2011.
- KLONOWICZ T., Stres bezrobocia. Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej, Warszawa 2001.
- KNABE A., RTZEL S., Scarring or Scaring? The Psychological Impact of Past Unemployment and Future Unemployment Risk, „CESifo Working Paper” 2008, nr 2457, s. 1-13.
- KOZŁOWSKI W., Samotność i osamotnienie, „Nowa Szkoła” 1996, nr 5, s. 14-20.
- ŁOBOCKI M., W trosce o wychowanie w szkole, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2007.
- ŁOJKO M., Pomoc społeczna jako instytucja publiczna w obszarze bezrobocia, „Polityka Społeczna” 2017, nr 2, s. 19-24.
- ŁUKA M., Osoba ludzka a bezrobocie, Wydawnictwo KUL, Lublin 2011.
- MANEK A.M., Wartościowanie własnej sytuacji życiowej przez bezrobotnych, Wydawnictwa Uczelniane, Lublin 1998.

- MARZEC-HOLKA K. (red.), Marginalizacja w problematyce pedagogiki społecznej i praktyce pracy socjalnej, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2005.
- MIŚ L., NÓŻKA M., SMAGACZ-POZIEMSKA M., Nasze problemy. Bieda i bezrobocie we współczesnym społeczeństwie polskim, Wydawnictwo Universitas, Kraków 2011.
- ŚLEBARSKA K., Wsparcie społeczne a zaradność człowieka w sytuacji bezrobocia. Studium konfrontatywne, Wydawnictwo Naukowe Śląsk, Katowice 2010.
- SZCZEPAŃSKI J., Sprawy ludzkie, Warszawa 1984.
- WALCZAK R., Obraz siebie u kobiet długotrwale bezrobotnych, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2000.
- WOJTYŁA J., Prawo zatrudnienia wobec zjawisk bezrobocia w Polsce. Zarys problematyki, „Studia Ekonomiczne”. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach 2016, nr 257, s. 177-182.
- WOŁK Z., Kultura pracy, etyka i kariera zawodowa, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji, Radom 2009.
- WRÓTNIAK J., Zasoby psychospołeczne osób w podeszłym wieku z poczuciem samotności, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2015.
- ŻÓLTASZEK A., Analiza społecznych i indywidualnych uwarunkowań bezrobocia w Polsce, „Polityka Społeczna” 2016, nr 1, s. 27-34.

POCZUCIE SAMOTNOŚCI A PREFERENCJE WARTOŚCI OSÓB BEZROBOTNYCH Z RÓŻNYM POZIOMEM SAMOOCENY

S t r e s z c z e n i e

Przebadano 339 osób bezrobotnych, w tym 236 kobiet (69,62%) i 113 mężczyzn (33,33%). Zdecydowana większość osób badanych, gdyż 283 (83,48%), nie posiadała prawa do zasiłku, pozostałych 56 osób (16,52%) miało uprawnienia do różnych form wsparcia. Wiek badanych mieścił się w przedziale od 19 do 60 lat, ze średnią na poziomie 33,67 lat. Przeważały osoby z wykształceniem wyższym i zasadniczym zawodowym zamieszkałe na wsi. Materiał badawczy zebrano za pomocą metody sondażu diagnostycznego, w skład którego wchodziły następujące narzędzia badawcze: Skala Społecznej i Emocjonalnej Samotności dla Dorosłych (SELSA – E. DiTommaso, B. Spinner), Kwestionariusz Wartości (PVQ-R2 – S. Schwartz), Skala Samooceny (SES – M. Rosenberg) i kwestionariusz ankiety. Uzyskano specyficzną strukturę związków wybranych zmiennych: zależnej poczucia samotności, niezależnej preferencji wartości i moderującej samooceny. Uwypuklano te, które mają znaczne oparcie w empirii. Zastosowana regresja wieloraka umożliwiła przyjęcie w miarę precyzyjnych charakterystyk otrzymanych związków pretendujących do miana autonomicznych wniosków.

Słowa kluczowe: bezrobocie; samotność; wartości; samoocena.